

Ova knjiga iz perspektive sporta i tjelesnog odgoja mladeži promatra političke prilike u Kraljevini Jugoslaviji. Smatram da je takav pristup temi originalan i koristan, te da daje na uvid velik broj korisnih podataka. Ipak, vidljivo je da autor *a priori* pristupa problemu tako da brani Kraljevinu Jugoslaviju i jugoslavenski Sokol kao organizaciju koja je trebala oživotvoriti ideale unitarističkog jugoslovenstva. U tom kontekstu razdoblje diktature je povoljno (za sokole), a već Milan Stojadinović postoje popustljivac čija politika vodi razbijanju Kraljevine Jugoslavije. U istu kategoriju spadaju slovenski i bošnjački autonomasi, a još su puno gori HSS i njemačka i mađarska manjina u Kraljevini Jugoslaviji. Istovremeno Žutić je zaboravio detaljnije prikazati veze vojske i dvora sa SKJ, iako se u knjizi na više fotografija mogu vidjeti članovi kraljevske obitelji, npr. kraljević Petar, u sokolskim odorama i na sokolskim svečanostima. Očigledno, jugoslavenski sokol je, u većoj ili manjoj mjeri, uvijek stajao na strani dvora, vojske i srbijanskih političkih čelnika i bio čimbenik u provođenju politike i širenju utjecaja tih krugova.

*Nikica Barić*

*Viktor SUVOROV, Der Eisbrecher – Hitler in Stalins Kalkül, Klett-Cotta, Stuttgart 1998., 461 stranica.*

Ime ruskog vojskovođe Viktora Suvorova (1729.-1800.) zapravo je pseudonim Viktora Rezuna, bojnika bivše sovjetske armije. On je bio časnik tenkovskih postrojbi, da bi nakon toga prešao u sovjetsku vojnu obavještajnu službu (GRU). Za vrijeme službovanja u sovjetskoj ambasadi u Beču prebjegao je u Veliku Britaniju. Nakon toga napisao je velik broj knjiga o sovjetskoj vojsci, njenoj obavještajnoj službi i njenim postrojbama posebne namjene. U nekim je opisao i vlastite doživljaje – kao npr. sudjelovanje u sovjetskoj intervenciji u Čehoslovačkoj 1968. (*The Liberators*) ili svoju karijeru časnika GRU-a (*Aquarium*). U svim knjigama Suvorov se ističe oštrom kritikom sovjetskog komunističkog sustava.

U ovoj knjizi, prvi put objavljenoj 1989. u Parizu, Suvorov se bavi pitanjem napada Trećeg Reicha na Sovjetski Savez, 22. lipnja 1941. Za razliku od ustaljenih mišljenja o iznenadnom njemačkom napadu kojeg su Sovjeti dočekali nespremni, Suvorov smatra da su Nijemci zapravo preduhitrili Crvenu armiju koja je početkom srpnja 1941. sama namjeravala krenuti u veliku ofenzivnu operaciju protiv Njemačke.

Suvorov smatra da je Staljin imao dugoročne planove širenja sovjetske vlasti prema zapadu. U skladu s tim planovima Staljinu je odgovarao uspon Hitlera, koji je u povoljnom trenutku trebao poslužiti kao "ledolamac revolucije". Hitler je zauzeo velik broj europskih zemalja, ali sovjetsko čelništvo je smatralo da će konačni pobjednik biti onaj koji u rat uđe posljednji, a ne prvi. Sovjeti su smatrali da je njemački desant na Kretu u svibnju 1941. generalna proba invazije na Veliku Britaniju, a kada se Nijemci iskrcaju u Engleskoj, Crvena armija je trebala krenuti u nezaustavljivi napad koji je pod sovjetsku kontrolu trebao staviti cijelu Europu. Njemačka vojska zauzeta s invazijom Britanije ne bi imala snaga koje bi se suprostavile tom napadu, a stanovnici okupiranih europskih zemalja željno bi dočekali bilo kakve "oslobodioce" od nacističke okupacije.

Stvaranje ofenzivne vojne sile koja bi mogla ostvariti takav plan bio je dugoročan Staljinov cilj. Tako je prije prvog petogodišnjeg plana (1927.-1932.) SSSR imao samo 92 tenka, a na kraju tog plana već više od 4000 tenkova. Uz to treba znati da je prvom petoljetkom trebalo razviti osnovne grane metalurške i metaloprerađivačke industrije, dok je intenzivni razvoj vojne industrije trebao početi tek kasnije. Suvorov analizira oružja koja

su razvijana upravo za invaziju Europe, kao npr. sovjetski brzi tenk BT-7. Taj tenk se osim na gusjenicama, po dobrim cestama mogao kretati velikom brzinom i na kotačima. Budući da u SSSR-u u to vrijeme nije postojala moderna cestovna mreža, Suvorov zaključuje da je BT-7 trebao služiti upravo za brzu sovjetsku ofanzivu po njemačkoj gustoj i modernoj cestovnoj mreži. Suvorov spominje i postojanje planova za razvoj posebnog A-tenka (*avtostradni* – za autocestu), koji je također trebao biti korišten u sličnim uslovima. Slično je bilo i sa sovjetskim zrakoplovima, koji su imali odlične karakteristike, ali su uglavnom razvijani modeli koji su trebali biti korišteni za napad na ciljeve na zemlji, a ne za obrambene zračne borbe.

Nakon potpisivanja njemačko-sovjetskog pakta o međusobnom nenapadanju od 23. kolovoza 1939., Staljin je dobio odličnu priliku da svoje ofenzivne planove i ostvari. Od kolovoza 1939. do njemačkog napada 22. lipnja 1941. sva sovjetska vojna djelatnost nije išla u smjeru pripremanja obrane od njemačkog napada. Naprotiv, pripreman je ofenzivni rat protiv Njemačke. Do jeseni 1939. Sovjeti su na zapadnoj granici imali posebno pripremljena zaprečna područja ("mrtva zemlja"), koja bi za svakog možebitnog napadača predstavljala veliku prepreku. Iza zaprečnih područja nalazila se Staljinova crta koja je imala veći broj dobro utvrđenih područja, koja se, za razliku od Maginotove crte, nisu mogli zaobići jer su se protezala od Crnog do Baltičkog mora. Koliko su takva zaprečna i utvrđena područja bila uspješna, vidljivo je iz sovjetsko-finskog rata, kada je Crvena armija zaustavljena sličnom vrstom finških zapreka i utvrda. No, nakon potpisivanja pakta o nenapadanju ovi obrambeni položaji su ukinuti. Isto se dogodilo i već osnovanim partizanskim postrojbama koje su trebale djelovati u pozadini možebitnog napadača na SSSR. Prometnice i mostovi u zaprečnim pojasevima "mrtve zemlje" više nisu bili pripremani za rušenje. Naprotiv, Sovjeti su od jeseni 1939. do lipnja 1941. radili na poboljšavanju novih željezničkih linija i to onih koje su se pružale u pravcu istok-zapad, a ne sjever-jug. Sve to ukazuje na sovjetske pripreme za napad, a ne za obranu. Suvorov postavlja pitanje – ako su Sovjeti 1943. nakon dobivenih obavjesti o skoroj njemačkoj ofenzivi na kursku izbočinu izradili više dobro utvrđenih obrambenih crta koje su zaustavile njemačku navalu, zašto Crvena armija nije na sličan način dočekala Hitlera 1941. godine?

Ako je do njemačkog napada na Francusku na zapadnoj bojišnici vladao "lažni rat", Suvorov smatra da je istovremeno na istoku vladao "lažni mir". Staljin je zauzeo istočnu Poljsku, Litvu, Estoniju i Letoniju, dijelove Rumunjske i Finske, ali ipak je uspio sve do njemačkog napada zadržati status neutralnosti, usprkos činjenici da su Sovjeti na zauzetim područjima smaknuli ili odveli u zarobljeništvo i zatvore velik broj ljudi. Hitler je uz slab otpor zauzeo Dansku što je proglašeno agresijom, dok je Staljin na sličan način zauzeo tri baltičke republike, države po mnogim karakteristikama slične Danskoj, ali nije obilježen kao napadač. No, zauzimanje Besarabije je po mišljenju Suvorova bila velika Staljinova pogreška. Umjesto da zauzme cijelu Rumunjsku i tako odmah oduzme Njemačkoj strateški važne izvore nafte, Hitleru je zauzimanjem Besarabije skrenuta pažnja na trajnu opasnost koju su Sovjeti značili za rumunjsku naftu. Njemačka je stavljena u bezizgledan strateški položaj i Hitler je zato bio prisiljen napasti SSSR, iako čak niti njemačko osvajanje Moskve ne bi značilo pobjedu, jer bi Sovjeti i dalje imali dovoljno pričuva za nastavak rata.

Tako su i s njemačke i sa sovjetske strane granice tekle iste vojne pripreme. I jedni i drugi pripremali su se za napad. Umjesto da se pripremaju za obranu, Sovjeti su vršili temeljito izviđanje njemačkih položaja što je još jedan jasni znak njihovih ofenzivnih namjera. Te namjere vidljive su i iz strukture i sastava postrojbi Crvene armije. U tom razdoblju ona je imala višestruko više zračnodesantnih (padobranskih) postrojbi nego vojske svih ostalih zemalja zajedno. Smisao postojanja ovih postrojbi bila je jedino u njihovoj upotrebi za veliku ofenzivnu operaciju. Kao transportno sredstvo takvih postrojbi početkom 1941. bio je spreman velik broj jedinica. Budući da za njih nije bilo dovoljno hangara, a one nisu bile otporne na loše vremenske uvjete (zimu 1941.-1942.), njihova masovna upotreba očigledno je bila planirana za ljeto 1941. Sovjeti su čak razvili i poseban

sustav kojim bi jedrilice mogle prenositi i lake tenkove. Sovjetske ofenzivne namjere vidljive su i na primjeru dnjeparske ratne flotile. Rijeka Dnjeper predstavljala je odličnu prirodnu zapreku svakom napadaču, a posebno uz prisustvo jake ratne flotile. No, nakon potpisivanja pakta o nenapadanju s Njemačkom, ta flotila je raspuštena a mostovi na Dnjeporu su bili razminirani. Umjesto toga, organizirana je dunavska ratna flotila na malom dijelu Dunava koji je bio dio SSSR-a. Ta flota nije mogla služiti ni za kakvu uspješnu obranu, nego samo za napad uzvodnim pravcem. Time bi sovjetska dunavska flotila postala bitno oružje u zauzimanju Rumunjske.

Suvorov analizira raspored sovjetskih snaga na zapadnoj granici SSSR-a. U prvom ešalonu nalazilo se 170, a u drugom 77 divizija. Na zapadnoj granici ustrojena je i pet frontova koji su u sovjetskoj vojnoj teoriji bili predviđeni jedino za izvođenje ofenzivnih operacija. Za napad na Rumunjsku raspoređena je izuzetno jaka 9. armija, dok su 12. i 19. armija s postrojbama gorskog pješništva raspoređeni za nadiranje i zauzimanje karpatskih prijevoja čime bi Rumunjska, sa svojim ključnim izvorima nafte, bila odvojena od Njemačke. Suvorov smatra da Staljinove čistke i nisu bile toliko štetne za sposobnost Crvene armije. Zapravo, za popunjavanje sovjetskih postrojbi drugog ešalona iz radnih logora (GULag-a) su uzeti mnogobrojni zatvorenici. Isto je učinjeno i s mnogobrojnim zapovjednicima koji su zatvoreni tijekom Staljinovih čistki. Njima je dana nova prilika, uz mogućnost da im kazna nakon rata bude oproštena. Jedan od tih zapovjednika bio je i kasnije poznati maršal Rokosovski. No, Sovjeti zbog njemačkog napada nisu imali dovoljno vremena da dovrše raspoređivanje svojih snaga. Kada je počeo njemački napad veliki broj sovjetskih postrojbi bio je u vlakovima na putu prema zapadnoj granici. Mehanizirani zborovi koji su se kretali na zapad bili su nakon početka njemačkog napada raspušteni, budući da su u obrambenom ratu bili bez prave namjene. Na putu prema zapadu bili su i mnogobrojni visoki sovjetski dužnosnici. Oni su na područjima koja su trebala zauzeti sovjetske snage imali zadatak preuzimanja civilne uprave u svoje ruke. Nakon početka njemačkog napada oni su se vratili u Moskvu.

Da su Sovjeti planirali napad govori i činjenica da su sovjetska visoka zapovjedništva sve do 30. lipnja 1941. tražila od podređenih postrojbi da napadaju, a ne da se brane. To se zbiljila i dogodilo na pojedinim područjima prema Finskoj i Rumunjskoj, a izvršeni su i napadi sovjetskog zrakoplovstva na rumunjska naftna polja. Sovjetske snage doživjele su ogromne gubitke upravu zato jer su se i same spremale za napad. Postrojbe gorskog pješništva koje su trebale zauzeti ključne točke u Karpatima, bile su potpuno nespremljene kada su ih u ravnici napali njemački tenkovi. Zrakoplovi koji su bili koncentrirani na aerodromima u iščekivanju napada sada su sami bili napadnuti i u velikom broju uništeni.

Suvorov prati i obavještajnu djelatnost i metode zavaravanje kojima se koristila sovjetska strana. Tako je Staljin 5. svibnja 1941. u Moskvi održao govor polaznicima vojnih škola. Taj govor nikada nije obznanjen sovjetskoj javnosti, zato jer je Staljin u njemu kazao da će SSSR napasti Njemačku tijekom 1942. godine. Sadržaj govora, za kojeg Sovjeti nisu ni sumnjali da će doći u ruke Nijemcima, trebao je zapravo zavarati Hitlera i prikriti pravo vrijeme napada koji je trebao uslijediti početkom srpnja 1941.

Suvorov smatra da GRU nije bio onespособljen Staljinovim čistkama. Naprotiv, bila je to najmoćnija služba te vrste na svijetu. Ipak, ona nije dala ključne informacije o njemačkom napadu, zato jer je smatrala da će glavni znak njemačkog napada na SSSR biti prikupljanje sredstava za zimsko ratovanje po cijeloj Njemačkoj i okupiranoj Europi. Budući da se to nije dogodilo (a što će tijekom zime 1941.-1942. Nijemcima napraviti velike probleme) GRU je držao da napada ipak neće biti. Suvorov reinterpreterira i ulogu agenta GRU-a Richarda Sorgea koji je djelovao u Tokiju. Njegove obavijesti o njemačkom napadu koji će započeti nakon završetka rata s Engleskom nisu bile ključne i zato im Staljin i nije dao veliku pažnju. Kada je kasnije javio da će Nijemci napasti 22. lipnja 1941. došao je u proturječje sa svojim prvim izvješćem i tako izgubio vjerodostojnost budući da rat protiv Engleza još nije bio dovršen. Ipak, Sorgeov glavni zadatak nije bio da prikuplja podatke o

planovima Nijemaca, nego o planovima Japana. U vezi s time Sorge je zbilja pribavio izvanredno važnu obavijest da Japan krajem 1941. neće napasti SSSR. Po mišljenju istrage koju je 1951. proveo Kongres SAD, Sorgeova agentura imala je bitnu ulogu u uvlačenju Japana u napad na SAD. Time je Japan trebao postati drugi "ledolamac revolucije". SSSR je to zbilja i iskoristio, ali tek u kolovozu 1945. kada su njegove snage u silovitoj ofenzivi zauzeli sjevernu Koreju, Mandžuriju i druge sjeverne kinske pokrajine – područje koje po površini odgovara zapadnoj Europi.

Suvorov navodi da je za vrijeme dok je bio časnik sovjetske armije imao pristup i tajnim dokumentima koji govore o pripremama za sovjetski napad. Ipak, njegova knjiga uglavnom se zasniva na objavljenim knjigama, dokumentima i sjećanjima sovjetskih generala i drugih dužnosnika. Ova knjiga ostavlja nam mogućnost razmišljanja o pojedinim problemima Drugog svjetskog rata. Ona neke ustaljene predodžbe u potpunosti pobija ili interpretira na potpuno nov način. Ipak, konačna potvrda tvdnji koje je iznio Suvorov može se ostvariti jedino istraživanjem donedavno nedostupnih dokumenata u ruskim arhivima.

*Nikica Barić*

*David M. GLANTZ, Stumbling Colossus - The Red Army on the Eve of World War, University Press of Kansas 1998., 374 stranice.*

Ova knjiga analizira snagu i borbenu vrijednost Crvene armije neposredno pred napad Trećeg Reicha na SSSR. Američki vojni povijesničar Glantz želi dokazati kako su Sovjeti bili uglavnom nepripremljeni za rat. Time želi oboriti tvrdnje Viktora Suvorova (vidjeti prethodni prikaz) iznesene u knjigama "Dan M" i "Ledolamac" o navodnim Staljinovim planovima za napad na Njemačku koji je trebao otpočeti početkom srpnja 1941.

Revizionističke teze Suvorova nisu naišle na širi odjek u anglo-američkoj historiografiji, ali su imale određenog utjecaja u Njemačkoj i bivšem Sovjetskom Savezu. Glantz smatra da Suvorovljeve slabo argumentirani revizionizam može imati ozbiljne negativne posljedice i zato želi pobiti njegove tvrdnje. Analizirajući slabu pripremljenost Crvene armije Glantz tvrdi da Sovjeti nisu bili spremni ni za kakvu ofenzivnu operaciju protiv Njemačke.

Sovjeti su polaganom, "puzajućom", mobilizacijom u razdoblju od 1937. do 1939. podigli brojčanu snagu Crvene armije sa 1,5 na 5 milijuna ljudi, a povećan je i broj postrojbi (zborova, divizija). No, rast brojčanog stanja nije bio praćen adekvatnim porastom broja zapovjednika, posebno stoga što su od 1937. započele poznate Staljinove čistke velikih razmjera. One nisu prestale niti nakon početka njemačkog napada 22. lipnja 1941. Nakon što su 1937. uhićeni i smaknuti istaknuti zapovjednici Tuhačevski, Bliher, Jegorov, čistke su se nastavile na svim zapovjednim razinama. Preostali zapovjednici bili su neiskusni i nepripremljeni za povjerene im dužnosti. "Pročišćena" Crvena armija bila je Staljinu u potpunost poslušna, ali takva poslušnost zasnivala se na strahu koji je kočio svaku samoinicijativu zapovjednika. Čistke su preživjeli i određeni sposobni zapovjednici kao Šapošnikov, Žukov, Vatutin, Vasiljevski. Oni će imati bitnu ulogu u Drugom svjetskom ratu. No, uza svakog sposobnog postojalo je i puno nesposobnih ali Staljinu potpuno poslušnih pojedinaca.

Glantz smatra da su stalni sukobi (Finska, borbe protiv Japanaca na Dalekom istoku) i akcije zauzimanja istočne Poljske, Besarabije, Litve, Estonije i Letonije neprestano remetili sovjetske strateške planove koji nikada nisu mogli biti ustaljeni, a istovremeno su te akcije ukazivale na očite slabosti Crvene armije. Nakon nedostataka slabosti tijekom